

ДИНАМІКА КОНЦЕНТРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Світова практика свідчить про те, що в окремі періоди часу економіки країн грали різну роль в світогосподарських зв'язках. Великий вплив на це робив рівень концентрації економік в цих країнах.

Концентрація виробництва – це коли виробництво продовжує укрупнюватися до точки оптимуму, в якій витрати на одиницю продукції досягають свого мінімуму. Концентрація капіталу – це характеристика економічних відносин, це специфічна форма усупільнення виробництва, посилення влади капіталу. У боротьбі за прибуток та ринкову владу ефективність виробництва стає не важливою, а має значення лише влада над ринком і перевага над конкурентами.

Відбувається укрупнення виробництва, яке виражається в створенні великих підприємств та їх підрозділів, в реконструкції діючих, у збільшенні розмірів окремих господарських осередків шляхом їх об'єднання, в ліквідації малоефективних невеликих підприємств. Науково-технічний прогрес закономірно призводить до збільшення одиничної потужності засобів виробництва і особливо знарядь праці, а їх використання викликає подальшу концентрацію виробництва. Концентрація виробництва, викликана вдосконаленням техніки, не завжди веде до укрупнення підприємства, але завжди до збільшення обсягу робіт або випуску однорідної продукції.

Прискорення НТП та посилення конкурентної боротьби на внутрішніх і зовнішніх ринках вплинуло на монополістичну структуру економіки. Концентрація виробництва доходить до такого високого рівня розвитку, коли вона з неминучістю породжує монополії, веде до встановлення їх вирішальної ролі в господарському житті країни. На цьому ступені концентрація виробництва стає справжньою основою, фундаментом виникнення та розвитку транснаціонального капіталу в різних його формах.

Сьогодні величезну роль у прискоренні міжнародної концентрації капіталу відіграє переважання міграції капіталу між країнами однакового рівня розвитку. Кожна з розвинених країн, що володіє двома-п'ятьма фінансово-промисловими групами, які змагаються між собою, зосередила в своїх руках величезні ресурси.

У таблиці 1 представлений аналіз динаміки концентрації виробництва в масштабі світової економіки по окремих країнах за 1950 – 2018 роки. Як видно з таблиці, на три провідні країни світу: США, Китай і Японію в 2018 році припадало 57,9% світового виробництва при 51,7% в 1950 році [1], незважаючи на його різке падіння у 2000 році – 42,4%.

Десять перших країн у світовому виробництві в 1950 – 2018 рр., %

Таблиця 1

Країна	1950 р.	Країна	1970 р.	Країна	1990 р.	Країна	2000 р.	Країна	2009 р.	Країна	2018 р.
США	26,94	США	19,31	США	19,40	США	20,79	США	30,68	США	31,9
СРСР	15,13	СРСР	17,95	СРСР	12,94	Китай	11,45	Китай	15,36	Китай	14,6
Великобританія	9,59	ФРН	10,40	Японія	10,09	Японія	8,21	Японія	14,59	Японія	11,4
ФРН	6,86	Великобританія	6,06	ФРН	7,44	ФРН	6,42	Франція	7,05	ФРН	5,2
Франція	4,65	Японія	5,94	Китай	4,20	Росія	4,47	Німеччина	6,35	Великобританія	4,9
Італія	2,44	Франція	4,70	Франція	4,01	Франція	3,64	Великобританія	5,46	Франція	4,4
Китай	1,92	Італія	4,08	Великобританія	3,88	Великобританія	3,44	Нідерланди	3,95	Південна Корея	3,6
Канада	1,73	Канада	2,35	Італія	3,75	Італія	3,39	Південна Корея	2,89	Нідерланди	2,6
Індія	1,48	Китай	1,86	Бразилія	2,26	Індія	2,57	Італія	2,75	Швейцарія	2,3
Швеція	1,37	Нідерланди	1,32	Канада	2,20	Бразилія	2,55	Швейцарія	2,18	Канада	2
Частка 3-х провідних країн у світовому виробництві (CR3)											
	51,7		47,7		42,4		40,5		52,3		57,9
Частка 10-ти провідних країн у світовому виробництві (CR10)											
	72,1		74,0		70,2		66,9		78,8		82,94

Безумовним лідером є США – 31,9%, чия частка збільшилася в порівнянні з 2000 роком на 11,11%, а з 1950 роком – на 4,96%. За цей період значно зміцнив свої позиції Китай – з 1,86% в 1970 році до 14,6 у 2018 році і Японія – з 5,94% в 1970 році до 11,4 у 2018 році. У десятку найбільших світових виробників у 2018 році потрапили країни-новачки: Південна Корея – 3,6% і Швейцарія – 2,3%, а так само є країни, які у 2018 році втратили свої лідируючі положення – Індія, Бразилія, Італія [2].

Частка 10-ти перших країн світу в світовому виробництві в 2018 році склала 82,94% при 72,1% в 1950 році.

Це дозволяє зробити висновок не тільки про концентрацію капіталу, але і про те, що ТНК та пов'язані з ними інвестиційні потоки орієнтовані в основному на галузі, що володіють певними якісними характеристиками, до яких можна віднести високотехнологічні галузі виробництва, що відрізняються високими вхідними бар'єрами, а також великі об'єкти, що вимагають значних фінансово-матеріальних ресурсів для своєї реалізації. Доступ до зовнішніх джерел інвестицій дає також ТНК переваги в галузях, що характеризуються високим рівнем витрат на НДДКР, які мають значні інтелектуальні ресурси. Ця обставина, в свою чергу, веде до якісних змін в самих галузях, а в перспективі – і у всій економіці, сприяючи концентрації капіталу і відповідно зосередженню інвестиційних потоків на обмеженому колі капіталомістких напрямків. Але така тенденція характерна для високотехнологічного виробництва, тоді як при виробництві стандартизованої продукції немає сенсу у витратах на НДДКР [3].

Але високий рівень концентрації і централізації ще не означає високу ступінь монополізації. Монопольна влада традиційно ототожнюється з високим рівнем концентрації продавців на ринку, але, з одного боку, монопольна влада може поєднуватися з досить низькою концентрацією продавців на ринку, а з іншого боку, наявність незначної кількості великих продавців на ринку – формально високий рівень концентрації – не обов'язково означає високу ступінь монопольної влади цих фірм. Тому антимонопольна політика держави, спрямована проти виникнення монополій, не повинна руйнувати великої промисловості. Стандартні моделі, що застосовуються в розвинених країнах, у нас не працюють, отже їх потрібно адаптувати для перехідної економіки.

Література:

1. Кизим Н. А. Концентрация экономики и конкурентоспособность стран мира: Монография / Н. А. Кизим, В. М. Горбатов. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2005. – 216 с.
2. Global 2000. The World's Largest Public Companies. – Режим доступу: <https://www.forbes.com/global2000/#72a09dfb335d>
3. Даниліна С.О. Розвиток світового ринку М&А в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / С.О. Даниліна // Електронне наукове фахове видання «Економіка та суспільство». – 2018. – № 14. – Режим доступу до журналу: <http://economyandsociety.in.ua>